

EUROPOS
KOMISIJA

Briuselis, 2014 04 15
COM(2014) 225 final

**KOMISIJOS ATASKAITA EUROPOS PARLAMENTUI, TARYBAI IR EUROPOS
EKONOMIKOS IR SOCIALINIŲ REIKALŲ KOMITETUI**

**dėl Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų,
susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio
Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, taikymo**

IŽANGA

Dėl didėjančio piliečių judumo Sąjungoje¹ padaugėjo mišrių šeimų, t. y. šeimų, kurių nariai yra skirtingų pilietybių, gyvena skirtingose valstybėse narėse arba gyvena valstybėje narėje, kurios piliečiai nėra vienas arba daugiau iš jų. Pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 81 straipsnį Sąjunga priima priemones teismo bendradarbiavimo civilinėse bylose, turinčiose tarpvalstybinę reikšmę, srityje. Iširus šeimai, toks bendradarbiavimas itin svarbus siekiant užtikrinti saugų teisinį pagrindą, kad vaikai palaikytų ryšius su asmenimis, kurie atlieka tėvų pareigas vaikams ir kurie gali gyventi kitoje valstybėje narėje.

Reglamentas (EB) Nr. 1347/2000, kuriuo nustatytos jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su skyrybomis, gyvenimu skyrium ir santuokos pripažinimo negaliojančia, taip pat sprendimų, susijusių su tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo taisyklės, buvo pirma Sąjungos priemonė, priimta teismo bendradarbiavimo šeimos teisės bylose srityje². Šis reglamentas panaikintas Reglamentu Nr. 2201/2003³ (kuris paprastai žinomas kaip Reglamentas „Briuselis IIa“, toliau – Reglamentas). Jis yra Sąjungos teismo bendradarbiavimo su santuoka ir tėvų pareigomis susijusiose bylose pagrindas. Nuo 2005 m. kovo 1 d. Reglamentas taikomas visose valstybėse narėse, išskyrus Daniją⁴.

Reglamente nustatytos vienodos valstybių narių jurisdikcijos kolizijos pašalinimo taisyklės ir jo nuostatomis dėl teismo sprendimų, autentiškų dokumentų ir šalių susitarimų pripažinimo ir vykdymo kitoje valstybėje narėje palengvinamas jų laisvas judėjimas Europos Sąjungoje. Reglamentas papildė 1980 m. spalio 25 d. Hagos konvenciją dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų⁵ (toliau – 1980 m. Hagos konvencija) ir jame nustatytos konkrečios taisyklės dėl jo sąsajos su keliomis 1996 m. spalio 19 d. Hagos konvencijos dėl jurisdikcijos, taikytinos

¹ 2011 m. ES-27 gyveno 33,3 mln. užsienio piliečių, t. y. 6,6 proc. visų gyventojų. Dauguma jų – 20,5 mln. – buvo Sąjungai nepriklausančių šalių piliečiai, o 12,8 mln. – kitų Sąjungos valstybių narių piliečiai. Kadangi laikui bėgant asmenų pilietybė gali pasikeisti, taip pat naudinga pateikti informaciją pagal gimimo šalį. 2011 m. Sąjungoje gyveno 48,9 mln. užsienyje gimusių piliečių, t. y. 9,7 proc. visų gyventojų. Iš jų – 32,4 mln. gimę Sąjungai nepriklausančiose šalyse, 16,5 mln. – gimę kitoje Sąjungos valstybėje narėje. *Nearly two-thirds of the foreigners living in EU Member States are citizens of countries outside the EU-27* (Beveik du trečdaliai ES valstybėse narėse gyvenančių užsieniečių yra ne ES-27 šalių piliečiai) – *Statistics in focus* (31/2012), Eurostatas.

² 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1347/2000 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo, OL L 160, 2000 6 30, iš dalies pakeistas 2004 m. gruodžio 2 d. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 2116/2004, OL L 367, 2004 12 14.

³ Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, OL L 338, 2003 12 23, p. 1.

⁴ Pagal Protokolo dėl Danijos pozicijos, pridedamo prie Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo, 1 ir 2 straipsnius Danija nedalyvauja įgyvendinant šį reglamentą, todėl jis nėra jai privalomas ar taikomas. Todėl šioje ataskaitoje vartojama sąvoka „valstybės narės“ neapima Danijos.

⁵ Konvencija taikoma visose valstybėse narėse.

teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje⁶ (toliau – 1996 m. Hagos konvencijos)⁷ nuostatomis.

Į reglamentą neįtraukta taisyklių, kuriomis nustatoma, kuri teisė taikoma tarpvalstybiniam ginčams srityse, kuriose taikomas reglamentas. Kalbant apie taikytiną teisę, dar 2004 m. lapkričio mėn. Europos Vadovų Taryba paragino Komisiją parengti Žaliąją knygą dėl santuokos nutraukimui taikomų kolizijos teisės normų taisyklių⁸. 2006 m. Komisija pateikė pasiūlymą iš dalies keisti Reglamentą dėl jurisdikcijos ir nustatyti taikytinos teisės taisyklės bylose, susijusiose su santuoka (toliau – 2006 m. Komisijos pasiūlymas iš dalies keisti Reglamentą)⁹. Kadangi Taryboje nepavyko priimti vienbalsio sprendimo dėl taikytinos teisės taisyklių, Komisija atsiėmė 2006 m. pasiūlymą iš dalies keisti Reglamentą¹⁰. Remdamosi naujais Komisijos pasiūlymais¹¹, 14 valstybių narių susitarė tvirčiau bendradarbiauti tarpusavyje¹² ir priėmė Reglamentą (ES) Nr. 1259/2010, kuriuo įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje¹³ (toliau – Reglamentas „Roma III“). Tai buvo pirmas kartas, kai Sąjungoje pradėtas tvirtesnis bendradarbiavimas. Visos valstybės narės gali dalyvauti įgyvendinant tvirtesnę bendradarbiavimą, kad būtų pasiektas galutinis tikslas – visų valstybių narių dalyvavimas įgyvendinant Reglamentą „Roma III“. Nuo Reglamento „Roma III“ priėmimo dar dvi valstybės narės nusprendė prisijungti prie tvirtesnio bendradarbiavimo¹⁴.

⁶ 2002 m. gruodžio 19 d. Tarybos sprendimas, kuriuo valstybės narės įgaliojamos Bendrijos labai pasirašyti 1996 m. Hagos Konvenciją dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje, OL L 48, 2003 2 21, p. 1. Konvencija taikoma visose valstybėse narėse, išskyrus Belgiją ir Italiją, kurios ją pasirašė, bet iki šiol neratifikavo.

⁷ Reglamentas taikomas: i) kai vaiko nuolatinei gyvenamoji vieta yra valstybėje narėje ir ii) pripažįstant ir vykdant valstybėje narėje priimtą teismo sprendimą, net jeigu vaiko nuolatinei gyvenamoji vieta yra trečiojoje valstybėje, kuri yra Konvencijos šalis; 61 straipsnis.

⁸ 2004 m. lapkričio 4–5 d. Europos Vadovų Tarybos priimta Hagos programa dėl laisvės, saugumo ir teisingumo stiprinimo Europos Sąjungoje.

⁹ Tarybos reglamento, iš dalies keičiančio Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir nustatančio taikytinos teisės taisyklės bylose, susijusiose su santuoka, pasiūlymas (COM(2006) 399 galutinis).

¹⁰ OL C 109, 2013 4 16, p. 7.

¹¹ Tarybos sprendimo Nr. .../2010/ES, kuriuo leidžiama tvirčiau bendradarbiauti santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje, pasiūlymas (COM(2010) 104 *final* – APP 2010/0066). Tarybos reglamento, kuriuo pradedamas tvirtesnis bendradarbiavimas santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje, pasiūlymas (COM(2010) 105 *final* – CNS 2010/0067).

¹² 2010 m. liepos 12 d. Tarybos sprendimas 2010/405/ES, kuriuo leidžiama tvirčiau bendradarbiauti santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje (OL L 189, 2010 7 22, p. 12). Tvirčiau bendradarbiauti tarpusavyje susitarė šios 14 valstybių narių: Belgija, Bulgarija, Vokietija, Ispanija, Prancūzija, Italija, Latvija, Liuksemburgas, Vengrija, Malta, Austrija, Portugalija, Rumunija ir Slovėnija.

¹³ 2010 m. gruodžio 20 d. Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1259/2010, kuriuo įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje, OL L 343, 2010 12 29, p. 10. Reglamentas „Roma III“ 14 valstybių narių taikomas nuo 2012 m. birželio 21 d.

¹⁴ Reglamentas „Roma III“ Lietuvoje bus pradėtas taikyti 2014 m. gegužės 22 d. (OL L 323, 2012 11 22, p. 18), Graikijoje – 2015 m. liepos 29 d. (OL L 23, 2014 1 28, p. 41).

Ši ataskaita parengta pagal Reglamento 65 straipsnį¹⁵. Joje laikantis Reglamento struktūros atskiruose skyriuose apžvelgiamos jurisdikcijos, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo, taip pat valstybių narių centrinių institucijų bendradarbiavimo nuostatos. Ataskaitoje taip pat daugiau dėmesio skiriama tokiems kompleksiniams klausimams kaip vaiko grąžinimas tėvų vykdomo grobimo atvejais, teismo sprendimų vykdymas ir vaiko įkurdinimas kitoje valstybėje narėje.

Ši ataskaita, kurioje pirmą kartą vertinamas Reglamento taikymas, nėra išsami. Ji pagrįsta Europos teismo tinklo civilinėse ir komercinėse bylose (toliau – Europos teisminis tinklas) narių pastabomis¹⁶, parengtomis studijomis¹⁷, Komisijos Žaliaja knyga dėl santuokos nutraukimui taikytinos teisės ir jurisdikcijos¹⁸, 2006 m. Komisijos pasiūlymu iš dalies keisti Reglamentą ir darbus, kurie pagal Hagos tarptautinės privatinės teisės konferenciją atlikti dėl tolesnių veiksmų, susijusių su 1980 m. ir 1996 m. Hagos konvencijomis. Galiausiai atsižvelgiama į piliečių raštus, skundus, peticijas ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktiką, susijusią su Reglamentu.

1. JURISDIKCIJA

1.1. Su santuoka susijusios bylos

Atsižvelgiant į didėjantį skirtingos pilietybės porų skaičių ir aukštą skyrybų rodiklį Sąjungoje, jurisdikcija su santuoka susijusiose bylose kiekvienais metais svarbi daug piliečių¹⁹. Reglamente nustatytos jurisdikcijos taisyklės padėjo supaprastinti teisinę sistemą, kuria naudojasi ir taip sudėtingoje padėtyje atsidūrę asmenys. Tačiau nurodytos tam tikros su šiomis taisyklėmis susijusios problemos²⁰.

¹⁵ 65 straipsnyje nurodyta, kad iki 2012 m. sausio 1 d. Komisija, remdamasi valstybių narių pateikta informacija, Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui pateikia Reglamento taikymo ataskaitą.

¹⁶ Visų pirma diskusijomis Europos teismo tinklo posėdžiuose ir jo atsakymais į 2013 m. Komisijos klausimyno klausimus. Taip pat žr. Europos teismo tinklo Geriausios patirties ir bendrų būtinųjų standartų vadovą, pateiktą adresu https://e-justice.europa.eu/content_parental_responsibility-46-en.do.

¹⁷ Žr. šios ataskaitos priedą.

¹⁸ COM(2005) 82 galutinis.

¹⁹ Iš maždaug 122 mln. santuokų Sąjungoje apie 16 mln. (13 proc.) galima laikyti tarpvalstybinio pobūdžio. Iš 2,4 mln. santuokų, užregistruotų Sąjungoje 2007 m., apie 300 000 priklausė šiai kategorijai. Iš 1 040 000 tais pačiais metais Sąjungoje nutrauktų santuokų 140 000 (13 proc.) taip pat buvo tarpvalstybinio pobūdžio (žr. Komisijos komunikatą Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui *Išsklaidyti tarptautinių porų netikrumą dėl turtinių teisių* (COM(2011) 125 final). 2010 m. Eurostato duomenimis, kiekvienais metais Sąjungoje sudaroma per 2,2 mln. naujų santuokų ir nutraukiama apie 1 mln. santuokų.

²⁰ Pvz., kilo sunkumų dėl jurisdikcijos pagrindo aiškinimo pagal „abiejų sutuoktinių pilietybę“ (3 straipsnio 1 dalies b punktas) tais atvejais, kai abu sutuoktiniai turi tų pačių dviejų valstybių narių dvigubą pilietybę. ES Teisingumo Teismas, primindamas, kad asmuo turi teisę pasirinkti jurisdikciją turintį teismą visų pirma tuo atveju, kai pasinaudota teise į laisvą asmenų judėjimą, pareiškė, jog aiškinimas, kad atsižvelgti galima tik į „veiksmingą“ pilietybę, negali būti pagrįstas šia nuostata. Valstybių narių, kurių pilietybę turi sutuoktiniai, teismai turi jurisdikciją ir sutuoktiniai gali kreiptis į jų pasirinktos valstybės narės teismą; 2009 m. kovo 12 d. Sprendimo *Hadadi*, C-168/08, Rink. p. I-06871, 52, 53 ir 58 punktai.

Pirma, Reglamente nustatyti alternatyvūs (o ne hierarchiniai) jurisdikcijos pagrindai ir suderintų kolizijos teisės normų taisyklių visoje Sąjungoje nebuvimas gali paskatinti sutuoktinį „skubėti į teismą“, t. y. kreiptis dėl santuokos nutraukimo anksčiau už kitą sutuoktinį siekiant užtikrinti, kad santuoka būtų nutraukta vadovaujantis ta teise, kuria apsaugomi jo interesai²¹. Reglamentu „Roma III“ sumažinta galimybė vienam iš sutuoktinių skubiai kreiptis į teismą užbėgant už akių kitam, nes jame nustatytos suderintos taisyklės, kuriomis nustatoma sutuoktinių ginčams dalyvaujančiose valstybėse taikytina teisė. Tačiau kadangi Reglamentas kol kas taikomas ne visose valstybėse narėse, sutuoktinių ginčams taikytina teisė gali skirtis atsižvelgiant į kolizijos teisės normos taisyklės (reglamento „Roma III“ ar nacionalines taisykles), taikomas bylą nagrinėjančioje valstybėje narėje. Skubėjimas kreiptis į teismą gali sudaryti sąlygas taikyti teisę, su kuria atsakovą tesieja, jo manymu, menki ryšiai arba kuria nepaisoma jo interesų. Be to, tai gali dar labiau apsunkinti sutuoktinių pastangas susitaikyti ir sutrumpinti sutuoktinių taikinimui skirtą laiką.

Antra, Reglamentu nenumatyta galimybė sutuoktiniams bendru sutarimu nustatyti kompetentingą teismą. Neseniai priimtomis Sąjungos priemonėmis civilinėse bylose paprastai šalims suteikiamas tam tikras savarankiškumas (žr., pvz., 2008 m. Reglamentą dėl išlaikymo²² arba 2012 m. Reglamentą dėl paveldėjimo²³). Jeigu į Reglamentą būtų įtrauktos nuostatos dėl tam tikro šalių savarankiškumo, kad sutuoktiniai galėtų susitarti dėl kompetentingo teismo, jos būtų labai naudingos santuokos nutraukimo abiejų sutuoktinių bendru sutikimu bylose, nes sutuoktiniai pagal Reglamentą „Roma III“ gali susitarti dėl jų ginčui taikytinos teisės.

Atsakymuose, susijusiuose su 2006 m. Komisijos pasiūlymu iš dalies keisti Reglamentą, jau nurodyta, kad būtina užtikrinti didesnę teisinį tikrumą ir nuspėjamumą – nustatyti tam tikrą šalių savarankiškumą ir užkirsti kelią skubėjimui į teismą²⁴. Atsakymuose taip pat nurodyta, kad 6 straipsnis, kuriuo patvirtinamas jurisdikcijos išimtinis pobūdis pagal Reglamento 3, 4 ir 5 straipsnius, gali sukelti painiavą ir laikomas nereikalingu, nes 3, 4 ir 5 straipsniuose nurodyta, kokiomis aplinkybėmis teismas turi išimtinę kompetenciją²⁵.

2006 m. Komisijos pasiūlyme iš dalies keisti Reglamentą, 2011 m. Komisijos pasiūlyme dėl bylų, susijusių su sutuoktinių turto teisiniu režimu, ir neseniai priimtuose reglamentuose dėl

²¹ Vienas iš 2006 m. Komisijos pasiūlymo iš dalies keisti Reglamentą tikslų buvo visose valstybėse narėse nustatyti suderintas kolizijos teisės normų taisykles ir taip užkirsti kelią tokiam skubėjimui kreiptis į teismą. Tokiomis suderintomis kolizijos teisės normomis būtų sumažintas skubėjimo kreiptis į teismą pavojus, nes bet kuris ES teismas, į kurį kreiptasi, turėtų taikyti pagal bendras teisės normas nustatytą taikytiną teisę. Kadangi Reglamentą „Roma III“ dėl santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės taiko ne visos valstybės narės, skubėjimas kreiptis į teismą tebekelia susirūpinimą.

²² 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje, OL L 7, 2009 1 10, p. 1 (toliau – Reglamentas dėl išlaikymo).

²³ 2012 m. liepos 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 650/2012 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų paveldėjimo klausimais pripažinimo ir vykdymo bei autentiškų dokumentų paveldėjimo klausimais priėmimo ir vykdymo bei dėl Europos paveldėjimo pažymėjimo sukūrimo, OL L 201, 2012 7 27, p. 107 (toliau – Reglamentas dėl paveldėjimo).

²⁴ 2006 m. Komisijos pasiūlymas iš dalies keisti Reglamentą, p. 5.

²⁵ 2006 m. Komisijos pasiūlymas iš dalies keisti Reglamentą, p. 8. Taip pat žr. 2007 m. lapkričio 29 d. Sprendimą *Sundelind Lopez*, C-68/7, Rink. p. I-10403.

civilinių bylų²⁶ pateiktos jurisdikcijos taisyklės galėtų būti laikomos modeliu, pagal kurį būtų tobulinamos dabartinės jurisdikcijos taisyklės su santuoka susijusiose bylose.

1.2. Su tėvų pareigomis susijusios bylos

Siekiant užtikrinti visų vaikų lygybę, Reglamentas taikomas visiems teismo sprendimams dėl tėvų pareigų, neatsižvelgiant į ryšį su santuokos byla. Taip atsižvelgiama į per pastaruosius du dešimtmečius beveik visose valstybėse narėse labai išaugusį vaikų, gimusių ne santuokoje, skaičių, rodantį, kad tradicinės šeimos kūrimo modelis keičiasi²⁷. Su tėvų pareigomis susijusios bylos apima globos teises ir bendravimo su vaikais teises.

Reglamento 8 straipsnyje nustatyta bendrosios jurisdikcijos taisyklė, pagrįsta vaiko nuolatine gyvenamąja vieta, kuria užtikrinamas tikras vaiko ir jurisdikciją turinčios valstybės narės ryšys²⁸. Šis principas sustiprintas jurisdikcijos nuostatomis, taikytinomis tarpvalstybinio vaikų grobimo atvejais (10 straipsnis). Tokiais atvejais valstybės narės, kurioje vaikas iki neteisėto išvežimo turėjo nuolatine gyvenamąją vietą, teismai (toliau – kilmės teismas) išlaiko savo jurisdikciją tol, kol vaikas įgyja nuolatine gyvenamąją vietą kitoje valstybėje narėje ir įvykdomos tam tikros papildomos sąlygos, visų pirma iki kol kilmės teismo priimtu sprendimu dėl globos vaiko nereikalaujama grąžinti²⁹.

Jurisdikcijos prorogacijos taisyklės, kuriomis skatinama rasti bendrą sutarimą ir visų pirma išvengti to, kad bylas dėl skyrybų ir tėvų pareigų nagrinėtų teismai skirtingose valstybėse narėse (12 straipsnis), ekspertų laikomos naudingomis, tačiau dėl jų kilo klausimų, kaip aiškinti sąlygas, kurios turi būti tenkinamos³⁰. Nuostatos dėl jurisdikcijos perdavimo teismui, geriau tinkančiam nagrinėti bylą, jei tai labiausiai atitinka vaiko interesus (15 straipsnis) tam tikrais atvejais sukėlė sunkumų dėl jų veikimo, visų pirma todėl, kad prašomasis teismas dažnai laiku nepraneša prašančiajam teismui, kad jis prisiima jurisdikciją.

²⁶ Komisijos pasiūlymas dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo, susijusių su sutuoktinių turto teisiniu režimu (COM(2011) 126 *final* (toliau – Komisijos pasiūlymas dėl sutuoktinių turto teisinio režimo bylų); Reglamentas dėl išlaikymo; Reglamentas dėl paveldėjimo.

²⁷ Kiekvienais metais ES-28 gimsta per 5 mln. vaikų (Eurostato 2004–2011 m. statistikos duomenys). 2010 m. apie 38,3 proc. vaikų gimė ne santuokoje, o 1990 m. tokių vaikų buvo 17,4 proc. (Eurostato duomenys).

²⁸ Nuolatinės gyvenamosios vietos sąvokos aiškinimo gaires Teisingumo Teismas pateikė 2009 m. sausio 29 d. Sprendime *A*, C-523/07, Rink. p. I-02805 ir 2010 m. gruodžio 22 d. Sprendime *Mercredi*, C-497/10 PPU, Rink. p. I-14309. Teisingumo Teismas nurodė, kad vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta 8 ir 10 straipsnių prasme turi būti aiškinama taip, kad ši gyvenamoji vieta atitinka vietą, kur vaikas tam tikra dalimi integravosi į socialinę ir šeiminingą aplinką ir kad nustatyti vaiko nuolatinę gyvenamąją vietą turi nacionalinis teismas, atsižvelgdamas į visas kiekvienam konkrečiam atvejui būdingas faktines aplinkybes.

²⁹ Pastarosios sąlygos aiškinimą Teisingumo Teismas patikslino 2010 m. liepos 1 d. Sprendime *Povse*, C-211/10 PPU, Rink. p. I-06673. Teisingumo Teismas nusprendė, kad kilmės teismo priimtas laikinas sprendimas nėra „sprendimas dėl globos, nereikalaujantis grąžinti vaiko“, ir kad juo negalima pagrįsti jurisdikcijos perdavimo valstybės narės, į kurią vaikas neteisėtai išvežtas, teismams. Iš tikrųjų, jei priėmus laikiną sprendimą būtų prarandama jurisdikcija, susijusi su vaiko globa, gali būti, kad jurisdikciją turintis valstybės narės, kurioje buvo ankstesnė vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta, teismas būtų atgrasytas priimti tokį laikiną sprendimą, nepaisant to, kad to reikalautų vaiko interesai (47 ir 50 punktai).

³⁰ Visų pirma pagal 12 straipsnio 3 dalį.

Neatidėliotinais atvejais valstybės narės, kurios teritorijoje vaikas yra, teismai gali būti priversti priimti laikinas priemones, netgi jei kitos valstybės narės teismas turi jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės (20 straipsnis). Teisingumo Teismas nurodė, kaip vaikų grobimo atvejais taikyti laikinas priemones. Teismas paaiškino, kad tos valstybės narės, kurioje yra pagrobtas vaikas, teismui neleidžiama priimti laikinosios priemonės siekiant paskirti jos teritorijoje esančio vaiko globą vienam iš jo tėvų, kai kitos valstybės narės teismas, turintis jurisdikciją, prieš pagrobimą jau yra priėmęs sprendimą šio vaiko globą laikinai suteikti kitam iš tėvų ir šis sprendimas paskelbtas vykdytinu pirmosios valstybės narės teritorijoje³¹.

Dėl *lis pendens* taisyklės, pagal kurią teismas, kuriame buvo vėliau iškelta byla, savo iniciatyva sustabdo nagrinėjimo procesą, kol nustatoma pirmojo teismo jurisdikcija, ir kuria siekiama išvengti paralelinių bylų skirtingose valstybėse narėse ir prieštaringų teismų sprendimų, kilo aiškinimo klausimų³². Teisingumo Teismas paaiškino, kad ši taisyklė netaikoma tais atvejais, kai į teismą, į kurį pirmąjį kreiptasi dėl tėvų pareigų nustatymo, kreipiamasi tik dėl laikinų priemonių priėmimo, o į kitos valstybės narės teismą, turintį jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės, dėl tokių pačių priemonių nustatymo kreipiamasi vėliau³³.

Reikėtų išnagrinėti, kaip į Reglamentą būtų galima įtraukti Teisingumo Teismo aiškinimą ir kaip būtų galima užtikrinti tinkamesnį tam tikrų nuostatų praktinį taikymą.

1.3. Su santuoka ir su tėvų pareigomis susijusioms byloms bendri jurisdikcijos klausimai

Bylose, susijusiose su santuoka, jurisdikciją turi teismai, esantys toje valstybėje narėje, jeigu i) joje bent minimalų laikotarpį buvo vieno iš sutuoktinių nuolatinė gyvenamoji vieta arba ii) jos pilietybę turi abu sutuoktiniai, neatsižvelgiant į tai, ar jie gyvena Sąjungoje, ar trečiojoje valstybėje (3 straipsnis). Kalbant apie reglamento nuostatas dėl kitos jurisdikcijos (7 straipsnis), skirtingų Sąjungos valstybių narių pilietybę turinčių ir trečiojoje valstybėje gyvenančių sutuoktinių teisė kreiptis į valstybės narės teismą priklauso nuo kiekvienos valstybės narės teisės³⁴.

Bylose, susijusiose su tėvų pareigomis vaikui, valstybės narės teismai paprastai turi jurisdikciją, jei tuo metu, kai byla patenka jų žinion, toje valstybėje narėje yra vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta (8 straipsnis). Jei vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta yra trečiosios valstybės teritorijoje, jurisdikcija gali būti nustatyta valstybėje narėje, jei abu tėvai aiškiai jai pritarė ir ji

³¹ 2009 m. gruodžio 23 d. Sprendimas *Detiček*, C-403/09 PPU, Rink. p. I-12193.

³² Dėl šios taisyklės Teisingumo Teismas 2010 m. gruodžio 22 d. Sprendime *Mercredi*, C-497/10 PPU, Rink. p. I-14309, nurodė, kad vienos valstybės narės teismo sprendimai, kuriais 1980 m. Hagos konvencijoje numatytais pagrindais atmetamas prašymas nedelsiant grąžinti vaiką į kitos valstybės narės teismo jurisdikciją ir kurie susiję su tėvų pareigomis šio vaiko atžvilgiu, nedaro poveikio sprendimams, kurie turi būti priimti kitoje valstybėje narėje dėl anksčiau pateiktų ir dar neišnagrinėtų prašymų, susijusių su tėvų pareigomis.

³³ 2010 m. lapkričio 9 d. Sprendimas *Purrucker II*, C-296/10, Rink. p. I-11163.

³⁴ Žr. 2006 m. Komisijos pasiūlymą iš dalies keisti Reglamentą, Komisijos tarnybų darbinį dokumentą SEC(2006) 949 *Impact assessment and the Study on Residual Jurisdiction*, nurodytą šios ataskaitos priede.

labiausiai atitinka vaiko interesus (12 straipsnis). Jeigu tėvai nesutinka, galimybė į valstybės narės teismą kreiptis dėl vaiko, kurio nuolatinė gyvenamoji vieta yra ne Sąjungos teritorijoje, priklauso, remiantis nuostatomis dėl kitos jurisdikcijos, nuo kiekvienos valstybės narės teisės (14 straipsnis)³⁵.

Kadangi vienodų ir išsamių kitos jurisdikcijos taisyklių, taikomų su santuoka ir su tėvų pareigomis susijusioms byloms, nėra, neužtikrinamos vienodos Sąjungos piliečių teisės kreiptis į teismą. Iš tiesų valstybių narių jurisdikcijos taisyklės pagrįstos skirtingais kriterijais ir jomis ne visada užtikrinamos veiksmingos teisės kreiptis į teismą, neatsižvelgiant į tai, kad ieškovą ar atsakovą su valstybe nare sieja glaudus ryšys. Todėl gali būti taip, kad nei valstybė narė, nei trečioji valstybė neturi jurisdikcijos byloje³⁶, o nesant bendrų taisyklių gali kilti praktinių sunkumų, susijusių su trečiosios valstybės teismo sprendimų poveikiu Sąjungoje³⁷.

Be to, priešingai nei neseniai priimtos teisinės priemonės, pvz., Reglamentas dėl išlaikymo ar Reglamentas dėl paveldėjimo, į Reglamentą neįtraukta *forum necessitatis*³⁸ nuostata. Tokio jurisdikcijos pagrindo Europos Parlamentas reikalavo 2010 m. gruodžio 15 d. teisėkūros rezoliucijoje dėl pasiūlymo dėl Reglamento „Roma III“³⁹.

Galiausiai didelis netikrumas atsiranda dėl to, kad nėra nuostatų, kuriomis būtų nustatoma, kokiais atvejais valstybių narių teismai gali atsakyti jurisdikcijos trečiosios valstybės teismo naudai⁴⁰. Reglamentas „Briuselis I“⁴¹ neseniai iš dalies pakeistas nauja redakcija išdėstytu

³⁵ Iš šios ataskaitos priede nurodytos studijos dėl kitos jurisdikcijos matyti, kad valstybių narių jurisdikcijos taisyklės smarkiai skiriasi. Svarbiausias skirtumas yra tas, kad beveik pusėje valstybių narių vaiko pilietybės (arba vieno iš tėvų pilietybės, kuri dažnai yra tokia pati kaip vaiko) pakanka, kad jurisdikcija būtų nustatyta tos pilietybės valstybėje narėje, tačiau kitose valstybėse narėse padėtis yra kitokia. Nors kai kuriose iš pastarųjų valstybių narių tam tikromis aplinkybėmis kitos jurisdikcijos pagrindu gali būti kreipiamasi į teismą Sąjungoje, šiuo klausimu jokių garantijų nesuteikiama.

³⁶ Taip gali būti, pvz., nagrinėjant su santuoka susijusias bylas, jeigu sutuoktiniai gyvena trečiojoje valstybėje, kurioje jurisdikcijos taisyklės pagrįstos išimtinai sutuoktinių pilietybe, arba jeigu sutuoktiniai gyvena skirtingose trečiosiose valstybėse ir vieno iš jų gyvenamosios vietos neužtenka, kad jurisdikcija būtų nustatyta, o sutuoktinio paskutinės nuolatinės gyvenamosios vietos valstybė jurisdikcijos neturi. Žr., pvz., šios ataskaitos priede nurodytoje studijoje dėl Europos tarptautinės privatinės teisės pateiktą praktinį pavyzdį – Italijos piliečio ir jo sutuoktinės, turinčios Nyderlandų pilietybę, kurie susituokė ir kelerius metus gyveno Afrikos valstybėje, bylą. Sutuoktinė, einanti diplomatės pareigas, dėl profesinių priežasčių su vyru persikėlė į Azijos valstybę. Pora vienu metu nusprendė nutraukti santuoką, tačiau paaiškėjo, kad Azijos valstybėje, kurioje buvo jų gyvenamoji vieta, to padaryti neįmanoma. Jurisdikcija nebuvo galima nei pagal Nyderlandų, nei pagal Italijos kitos jurisdikcijos taisykles, taikomas skyrybų byloms. Tokiomis aplinkybėmis valstybės narės teismas pagal Reglamentą turėtų jurisdikciją, tik jeigu abu sutuoktiniai turėtų tos pačios valstybės narės pilietybę.

³⁷ Žr. šios ataskaitos priede nurodytą Studiją dėl kitos jurisdikcijos.

³⁸ Jurisdikcijos pagrindas, kuriuo išimtinė tvarka valstybės narės teismas prisiima jurisdikciją nagrinėti bylą, susijusią su trečiąja valstybe, siekiant visų pirma ištaisyti dėl teisingumo neužtikrinimo susidariusią padėtį, pvz., kai atitinkamoje trečiojoje valstybėje teismo procesas neįmanomas (pvz., dėl pilietinio karo); žr. Reglamento dėl išlaikymo 16 konstatuojamąją dalį. Paprastai laikomasi nuomonės ir kai kuriose valstybėse narėse per diskusijas parlamente net nurodyta, kad „būtina“ jurisdikcija pagrįsta arba net užtikrinama Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje nustatyta teise į teisingą bylos nagrinėjimą (žr. studiją dėl kitos jurisdikcijos, p. 64).

³⁹ Rezoliucijos P7_TA(2010)0477 3 punktas.

⁴⁰ Visų pirma su tėvų pareigomis susijusiose bylose trečiosiose valstybėse, kurios nėra 1996 m. Hagos konvencijos susitariančiosios šalys. Žr. šios ataskaitos priede nurodytą studiją dėl kitos jurisdikcijos.

reglamentu „Briuselis I“⁴², kad, be kita ko, būtų įtraukta nuostata, kuria būtų sprendžiamas šis klausimas.

Komisijos pasiūlymai ir neseniai priimti su civilinėmis bylomis susijusių teisės aktų pakeitimai⁴³ galėtų padėti peržiūrėti Reglamentą dėl pirmiau nurodytų klausimų, atsižvelgiant į tai, kad su tėvų pareigomis susijusiose bylose svarbiausias principas turėtų būti vaiko interesai.

2. TEISMO SPRENDIMŲ PRIPAŽINIMAS IR VYKDYMAS

Vaiko interesų apsauga yra vienas svarbiausių tikslų, kurių Sąjunga siekia įgyvendindama su teismo sprendimų pripažinimu ir vykdymu susijusias nuostatas, visų pirma aiškiai užtikrindama kiekvieno vaiko pagrindinę teisę palaikyti santykius ir bendrauti su abiem tėvais, kaip nurodyta Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 24 straipsnyje. Be to, Reglamentu siekiama užtikrinti laisvą teismo sprendimų visose su santuoka ir tėvų pareigomis susijusiose bylose judėjimą⁴⁴. Stokholmo programoje⁴⁵ ir Stokholmo programos įgyvendinimo veiksmų plane⁴⁶ nurodyta, kad ateityje imdamasi veiksmų civilinių bylų srityje, Komisija turi panaikinti egzekvatūros procedūrą civilinės teisės srityje ir nustatyti galimus bendrus būtiniausius su tėvų atsakomybe susijusių sprendimų pripažinimo ir vykdymo standartus.

Reglamentas yra pirma Sąjungos priemonė, kuria egzekvatūros procedūra nebetaikoma civilinėse bylose tik pažymėjimu patvirtintiems teismo sprendimams dėl bendravimo su vaikais teisių ir pažymėjimu patvirtintiems įsakymams grąžinti vaiką vaikų grobimo atvejais. Juo teismo sprendimų tarpusavio pripažinimo principas taip pat taikomas visiems su tėvų pareigomis susijusiems sprendimams (vaiko apsauga neatsižvelgiant į tai, ar tėvus sieja santuokinis ryšys). Taip laikantis Stokholmo programos užbaigtas pirmasis tarpusavio pripažinimo programos etapas, o galutinis tikslas ir toliau lieka egzekvatūros procedūros panaikinimas visiems sprendimams.

⁴¹ 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo, OL L 12, 2001 1 16, p. 1.

⁴² 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (nauja redakcija), OL L 351, 2012 12 20, p. 1 (toliau – nauja redakcija išdėstytas Reglamentas „Briuselis I“).

⁴³ Reglamentas dėl išlaikymo; 2006 m. Komisijos pasiūlymas iš dalies keisti Reglamentą; Komisijos pasiūlymas dėl bylų, susijusių su sutuoktinių turto teisiniu režimu; Komisijos pasiūlymas dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo, susijusių su registruotos partnerystės turtinėmis pasekmėmis (COM(2010) 127 *final*); Reglamentas dėl paveldėjimo; nauja redakcija išdėstytas Reglamentas „Briuselis I“.

⁴⁴ Reglamente nustatyta, kad autentiški dokumentai ir šalių susitarimai skelbiami vykdytiniais tomis pačiomis sąlygomis kaip teismo sprendimai, jeigu jie vykdytini kilmės valstybėje narėje. Sunkumų sukėlė tai, kad vykdant egzekvatūros procedūrą pažymėjimais patvirtinami tik teismo sprendimai.

⁴⁵ Stokholmo programos (Tarybos dok. Nr. 17024/09 JAI 896) 3.1.2 ir 3.3.2 punktai.

⁴⁶ 2010 m. balandžio 20 d. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai ir Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui „Sukurti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę Europos piliečiams“ – Stokholmo programos įgyvendinimo veiksmų planas (COM(2010) 171 *final*, p. 10, 12, 23).

Tai, kad tam tikrų kategorijų teismo sprendimams nepanaikinta egzekvatūros procedūra, visų pirma dėl teismo sprendimų su tėvų pareigomis susijusiose bylose, turi būti vykdomos sudėtingos, ilgai trunkančios ir brangiai kainuojančios procedūros. Tai gali sukelti prieštaravimų, kai valstybė narė pagal Reglamentą turi pripažinti bendravimo su vaikais teises (ir vaiko išlaikymo reikalavimus pagal Reglamentą dėl išlaikymo), tačiau gali nepripažinti globos teisių, suteiktų tuo pačiu teismo sprendimu. Taip yra todėl, kad kitose srityse nei bendravimo su vaikais teisės ir vaiko grąžinimas tam tikrais grobimo atvejais, pripažinti vis dar gali būti atsisakyta dėl Reglamente įtvirtinto pagrindo ir todėl, kad prieš vykdant teismo sprendimą kitoje valstybėje jis turi būti pripažintas vykdytinu⁴⁷.

Kalbant apie su santuoka ir tėvų pareigomis susijusių teismo sprendimų pripažinimą, sprendimų nepripažinimas retai grindžiamas viešosios tvarkos pagrindu. Tačiau su tėvų pareigomis susijusiose bylose atsirado didelių praktinių skirtumų, susijusių su platesniu ar siauresniu šio pagrindo taikymu⁴⁸. Be to, su tėvų pareigomis susijusiose bylose pagrindas, kuriuo dažnai remiamasi prieštaraujant, yra tai, kad teismo sprendimas priimtas nesuteikus galimybės vaikui būti išklausytam⁴⁹. Konkrečių sunkumų kyla todėl, kad valstybėse narėse su vaiko išklausymu susijusios taisyklės skiriasi.

Sunkumų taip pat kyla dėlto, kad valstybės narės sąvoką „teismo sprendimo vykdymas“ aiškina nevienodai, todėl valstybės narės laikosi skirtingos politikos dėl to, kurie teismo sprendimai, susiję su tėvų pareigomis, skelbtini vykdytinais. Tokie skirtumai svarbūs, pvz., kai valstybės narės teismo vaiko globėju paskirtas asmuo prašo išduoti pasą kitoje valstybėje narėje. Tokiais atvejais kai kurios valstybės narės tik reikalauja, kad sprendimas, kuriuo suteiktos globos teisės, būtų pripažintas, o kitos valstybės narės, pasą išdavimą laikydamos teismo sprendimo vykdymo aktu, prieš išduodamos pasą reikalauja teismo sprendimą, kuriuo suteikiamos globos teisės, paskelbti vykdytinu.

Reikėtų svarstyti, ar atsižvelgiant į neseniai priimtus Sąjungos teisės aktus⁵⁰, nebūtų tinkama egzekvatūros procedūrą panaikinti kitų kategorijų sprendimams. Todėl reikėtų atsižvelgti į dabartinių atsisakymo pripažinti ir vykdyti sprendimą pagrindų veikimą, kad būtų nustatytos

⁴⁷ 2008 m. liepos 11 d. Sprendime *Rinau*, C-195/08 PPU, Rink. p. I-05271, Teisingumo Teismas išaiškino, kad išskyrus teismo sprendimą, dėl kurio išduotas pažymėjimas ir kuriam netaikoma egzekvatūra, bet kuri suinteresuota šalis gali kreiptis dėl teismo sprendimo nepripažinimo, net jei prieš tai nebuvo pateiktas prašymas dėl sprendimo pripažinimo. 2010 m. liepos 15 d. Sprendime *Purrucker I*, C-256/09, Rink. p. I-07353, Teisingumo Teismas patvirtino, kad teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo nuostatos netaikomos laikinosioms priemonėms, 20 straipsnio pagrindu priimtoms globos teisių srityje.

⁴⁸ Šios ataskaitos priede nurodyta studija dėl viešosios tvarkos išimties aiškinimo.

⁴⁹ Kiti pagrindai, kuriais dažnai remiamasi nepripažįstant teismo sprendimų, yra dokumentų įteikimas, kai sprendimas priimtas asmeniui neatvykus į teismo posėdį, Reglamente nustatytos procedūros dėl vaiko įkurdinimo kitoje valstybėje narėje nesilaikymas, taip pat tai, kad sprendimas priimtas nesuteikus galimybės vienam iš susijusių tėvų būti išklausytam. Tai yra svarbūs elementai, susiję su Chartijos 47 straipsniu garantuojama teise į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą.

⁵⁰ Reglamentas (EB) Nr. 805/2004, sukuriantis neginčytinų reikalavimų Europos vykdomąjį raštą; Reglamentas (EB) Nr. 1896/2006 dėl Europos mokėjimo įsakymo procedūros; Reglamentas (EB) 861/2007, nustatantis Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrą; Reglamentas dėl išlaikymo; nauja redakcija išdėstytas Reglamentas „Briuselis I“.

būtinios apsaugos priemonės. Be to, nustačius bendrus būtinuosius procedūrinius reikalavimus, visų pirma susijusius su vaiko išklausymu⁵¹, būtų sustiprintas valstybių narių tarpusavio pasitikėjimas ir užtikrintas nuostatų dėl sprendimų pripažinimo ir vykdymo taikymas.

3. CENTRINIŲ INSTITUCIJŲ BENDRADARBIAVIMAS

Reglamente įtvirtintos centrinių institucijų bendradarbiavimo su tėvų pareigomis susijusiose bylose nuostatos. Toks bendradarbiavimas labai svarbus veiksmingam Reglamento taikymui. Centrinės institucijos, pvz., turi rinkti informaciją ir keistis informacija apie vaiko padėtį (kuri susijusi su byla dėl globos arba vaiko gražinimo), teikti pagalbą tėvų pareigų turėtojams, siekiantiems sprendimų pripažinimo ir vykdymo (ypač dėl bendravimo teisių ir vaiko sugražinimo), taip pat padėti tarpininkaujant. Centrinės institucijos taip pat reguliariai dalyvauja Europos teismo tinklo rengiamuose posėdžiuose, kuriuose dalijasi patirtimi ir dvišaliu pagrindu aptaria nagrinėjamas bylas⁵².

Centrinių institucijų bendradarbiavimas, visų pirma dvišaliuose susitikimuose, labai naudingas nagrinėjant tarpvalstybinio vaikų grobimo bylas. Kalbant apie tokias bylas, Stokholmo programoje aiškiai nurodyta, kad reikėtų ne tik veiksmingai įgyvendinti galiojančias šios srities teises priemones, bet ir apsvarstyti galimybę tarptautiniu lygiu taikyti tarpininkavimą šeimos teisėje, tuo pat metu atsižvelgiant į valstybių narių gerą patirtį. Vykdamas Europos teismo tinklo veiklą sukurtai darbo grupei pavesta užduotis pateikti pasiūlymą dėl veiksmingų priemonių, kuriomis būtų tobulinamas tarptautinio lygmens tarpininkavimas šeimos teisėje tarptautinio tėvų vykdomo vaikų grobimo atvejais⁵³.

Nors apskritai nuostatos dėl bendradarbiavimo tinkamai veikia, manoma, kad jos nėra pakankamai konkrečios. Visų pirma ekspertai nurodė, kad sunkumų kyla vykdamas įsipareigojimą rinkti informaciją ir keistis informacija apie vaiko padėtį⁵⁴. Susirūpinimą daugiausia kelia šios nuostatos aiškinimas, tai, kad prašymai suteikti informacijos ne visada laiku išnagrinėjami, taip pat informacijos, kuria keičiamasi, vertimas raštu. Be to, valstybių narių centrinių institucijų teikiama pagalba tėvų pareigų turėtojams, siekiantiems sprendimų dėl bendravimo teisių pripažinimo ir vykdymo, labai skiriasi.

Didesnį nuostatų dėl bendradarbiavimo veiksmingumą būtų galima užtikrinti remiantis kitomis šeimos teisės priemonėmis (visų pirma Reglamentu dėl išlaikymo) arba rengiant gerosios patirties gaires, kuriomis būtų atsižvelgiama į Europos teismo tinklo gaires dėl

⁵¹ Taip pat žr., pvz., svarstymus ateityje nustatyti būtinuosius dokumentų įteikimo reikalavimus, kurie pateikti Komisijos ataskaitoje Europos Parlamentui, Tarybai ir Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui „Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1393/2007 dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse taikymo“.

⁵² Nuo 2010 m. dvišaliuose susitikimuose aptartos 155 bylos.

⁵³ Žr. 2010 m. lapkričio 12 d. Tarybos dokumentą Nr. 16121/10, JUSTCIV 194, Tarybai pirmininkaujančios Belgijos organizuoto ministrų seminario tarpininkavimo šeimos teisėje tarptautinio tėvų vykdomo vaikų grobimo atvejais tema išvadas, kurias galima rasti adresu <http://register.consilium.europa.eu>.

⁵⁴ 55 straipsnio a punktas.

vaikų grobimo atveju⁵⁵. Be to, Komisija toliau padės didinti valstybių narių ir jų vaiko apsaugos tarnybų tarpusavio pasitikėjimą, kad būtų geriau suvokiamos tarpvalstybinės aplinkybės ir nesipriešinama kitos valstybės narės priimtiems sprendimams.

4. TARPTAUTINIO TĖVŲ VYKDOMO VAIKŲ GROBIMO ATVEJAI. ĮSAKYMŲ GRAŽINTI VAIKĄ IŠDAVIMAS

Kai tėvai gyvena kartu, paprastai tėvų pareigas vaikams jie atlieka bendrai. Gyvenimo skyrium ar skyrybų atveju tėvai bendru sutarimu arba kreipdamiesi į teismą turi nuspręsti, kaip ateityje bus vykdomos šios pareigos. Tačiau vienas iš didžiausių pavojų, kylančių vaikui gyvenimo skyrium ar skyrybų atveju, yra tai, kad vienas iš tėvų gali jį išsivežti iš jo nuolatinės gyvenamosios vietos šalies. Dėl didelio žalingo tėvų vykdomo vaikų grobimo poveikio vaikui ir paliktam tėvui taikomos tiek tarptautinės, tiek Sąjungos lygmens priemonės.

Vienas iš pagrindinių Reglamento tikslų – nustatant skubaus vaiko grąžinimo į nuolatinės gyvenamosios vietos valstybę narę procedūras prieš pat pagrobimą, atgrasyti nuo vaikų grobimo tarp valstybių narių ir apsaugoti vaikus nuo žalingo poveikio⁵⁶. Šia prasme Reglamentas papildė 1980 m. Hagos konvenciją, nes juo išaiškinami tam tikri aspektai, visų pirma vaiko išklausymas, laikotarpis, per kurį nuo prašymo grąžinti vaiką pateikimo turi būti priimtas sprendimas, taip pat vaiko negrąžinimo pagrindai. Reglamente taip pat įtvirtintos nuostatos dėl skirtingų valstybių narių priimtų prieštaraujančių įsakymų grąžinti vaiką ir vaiko negrąžinti.

Europos Teisingumo Teismas ir Europos žmogaus teisių teismas savo teismo praktikoje, susijusioje su tarptautiniu vaikų grobimu, nustatė tam tikrus principus, kuriais svarbiausiais laikomi vaiko interesai. ES Teisingumo Teismas pritarė principui, kad Reglamentu siekiama atgrasyti nuo vaikų grobimo tarp valstybių narių, o grobimo atveju – užtikrinti, kad vaikas būtų sugrąžintas nedelsiant⁵⁷. Savo ruožtu Europos žmogaus teisių teismas nusprendė⁵⁸, kad nustatė, jog vaikas neteisėtai išvežtas, valstybės narės privalo imtis tinkamų ir veiksmingų priemonių, kad vaikas būtų grąžintas ir kad tokių priemonių nesiėmimas laikomas teisės į šeimos gyvenimo gerbimą, kaip nustatyta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnyje⁵⁹, pažeidimu.

⁵⁵ Europos teismo tinklo geriausios patirties ir bendrų būtinųjų standartų vadovas, pateiktas adresu

https://e-justice.europa.eu/content_parental_responsibility-46-en.do.

⁵⁶ 2008 m. valstybėse narėse pateikti 706 prašymai grąžinti vaikus. Remiantis statistikos duomenimis, bendras iš vienos valstybės narės į kitą grąžinamų vaikų rodiklis 2008 m. buvo 52 proc., o kai prašymą grąžinti vaiką teikia trečioji valstybė – 39 proc. *Statistical analysis of applications made in 2008 under the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction — Part II — Regional Report, Prel. Doc. No 8 B — update of November 2011 for the attention of the Special Commission of June 2011*, dokumentas pateiktas adresu <http://www.hcch.net>.

⁵⁷ 2008 m. liepos 11 d. Sprendimo *Rinau*, C-195/08 PPU, Rink. p. I-05271, 52 punktą.

⁵⁸ Žr., pvz., sprendimą *Šneersonė ir Kampanella prieš Italiją* (pareiškimo Nr. 14737/09), 85 punkto iv papunktis; *Iglesias Gil ir A.U.I. prieš Ispaniją* (pareiškimo Nr. 56673/00); *Ignaccolo-Zenide prieš Rumuniją* (pareiškimo Nr. 31679/96), *Maire prieš Portugaliją* (pareiškimo Nr. 48206/99); *PP prieš Lenkiją* (pareiškimo Nr. 8677/03) ir *Raw prieš Prancūziją* (pareiškimo Nr. 10131/11).

⁵⁹ Kai kuriose bylose Europos žmogaus teisių teismas nurodė, kad vaiko grąžinimu gali būti pažeistas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnis, visų pirma, kai nustatė, kad

Reglamentu nustatyta, kad teismas, kuriam pateiktas prašymas dėl vaiko grąžinimo, ne vėliau kaip per šešias savaites nuo prašymo pateikimo priima sprendimą. Valstybių narių teismai ne visada laikosi šio termino⁶⁰. Tačiau, kaip nurodė ekspertai, akivaizdu, kad šešių savaičių laikotarpis, per kurį turi būti priimtas sprendimas, yra svarbus atsižvelgiant į skubaus vaiko grąžinimo svarbą.

Kai kyla prieštaravimų dėl to, kad valstybės narės, į kurią vaikas išvežtas, teismas priėmė sprendimą vaiko negrąžinti, o kilmės teismas išdavė įsakymą vaiką grąžinti, Reglamento nuostatomis palaikomas pastarasis teismas, kad būtų užtikrintas vaiko grąžinimas⁶¹: jei teismo sprendimas kilmės teismo buvo patvirtintas pažymėjimu, įsakymui grąžinti vaiką netaikoma egzekvatoriaus procedūra, t. y. toks įsakymas valstybėje narėje, į kurią vaikas išvežtas, pripažįstamas ir vykdomas nereikalaujant jo skelbti vykdytinu ir be galimybės ginčyti jo pripažinimą⁶². Prieš priimant įsakymą grąžinti vaiką nebūtina priimti galutinio sprendimo dėl globos teisių, nes įsakymo grąžinti vaiką tikslas taip pat yra išspręsti vaiko globos klausimą⁶³.

Kilmės teismas prie įsakymo grąžinti vaiką pridedamą pažymėjimą išduos tik jeigu prieš tai vykdant procedūrą taikytos tam tikros procedūrinės apsaugos priemonės, visų pirma jeigu šalims ir vaikui suteikta teisė būti išklaustytiems⁶⁴. Kadangi valstybės narės šias apsaugos priemones, visų pirma susijusias su vaiko išklausymu, taiko skirtingai, sprendimo vykdymo etapu gali kilti tam tikrų sunkumų.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta pirmiau, galėtų būti svarstoma galimybė į Reglamentą įtraukti susijusią Europos Teisingumo Teismo praktiką, kad būtų lengviau taikyti nuostatas, susijusias su įsakymų grąžinti vaiką išdavimu. Siekiant didesnio įsakymų grąžinti vaiką veiksmingumo, taip pat reiktų svarstyti galimybę priimti bendrus būtinuosius standartus, susijusius su vaikų išklausymu.

prašomasis teismas nepakankamai atsižvelgė į sunkumų, kuriuos vaikas gali patirti grįžęs į kilmės šalį, dydį, kai prašomasis teismas negalėjo, remdamasis turima informacija, nustatyti, ar gali kilti pavojus, nurodytas 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnio b punkte, arba kai prašomasis teismas negalėjo veiksmingai išnagrinėti ieškovo kaltinimų pagal 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnio b punktą. Žr., pvz., sprendimo *Sneersono ir Kampanella prieš Italiją* (pareiškimo Nr. 14737/09) 95 punktą; *B prieš Belgiją* (pareiškimo Nr. 4320/11) 76 punktą; *X prieš Latviją* (pareiškimo Nr. 27853/09) 119 punktą.

⁶⁰ 2008 m. 15 proc. vienu valstybių narių kitoms pateiktų prašymų patenkinti per 6 savaites; žr. 56 išnašoje pateiktą statistinių duomenų analizę.

⁶¹ 11 straipsnio 8 dalis ir 42 straipsnis.

⁶² Kadangi Reglamentu siekiama greito vaiko grąžinimo, kilmės teismo išduodamo pažymėjimo dėl įsakymo grąžinti vaiką negalima apskūsti, nes vieninteliai motyvai, kuriuos galima nurodyti dėl pažymėjimo, yra jo ištaisymas arba abejonės dėl jo autentiškumo remiantis kilmės valstybės narės teisės nuostatomis; 43 straipsnio 2 dalis ir 2010 m. liepos 1 d. Sprendimo *Povse*, C- 211/10 PPU, Rink. p. I-06673, 73 punktas.

⁶³ 2010 m. liepos 1 d. Sprendimo *Povse*, C-211/10 PPU, Rink. p. I-06673, 53 punktas. Remiantis 2008 m. liepos 11 d. Sprendimu *Rinau*, C-195/08 PPU, Rink. p. I-05271, priėmus sprendimą dėl vaiko negrąžinimo ir apie jį pranešus kilmės valstybės narės teismui, pažymėjimo išdavimo tikslais nėra svarbu, ar sprendimas neįgijo įsiteisėjusio sprendimo galios, ar buvo pakeistas sprendimu dėl grąžinimo, jei vaikas iš tikrųjų nebuvo grąžintas.

⁶⁴ Panašios apsaugos priemonės taikomos priimant pažymėjimu patvirtintą sprendimą dėl bendravimo su vaikais teisių.

5. BENDRIEJI VYKDYMO KLAUSIMAI

Su tėvų pareigomis susijusiose bylose ir tėvų vykdomo vaikų grobimo atvejais išduodamų įsakymų gražinti vaiką srityje kyla tam tikrų su vykdymu susijusių problemų.

Reglamente nustatyta, kad bet kuris kitos valstybės narės teismo sprendimas, priimtas ir paskelbtas vykdytinu kitoje valstybėje narėje, yra vykdytinas tomis pačiomis sąlygomis, lyg jis būtų priimtas toje valstybėje narėje⁶⁵.

Kadangi vykdymo procedūra reglamentuojama vykdymo valstybės narės teise, o nacionalinės teisės sistemos skiriasi, vykdant su tėvų pareigomis susijusius teismo sprendimus kyla sunkumų. Kai kuriose nacionalinės teisės sistemose nenustatyta specialių taisyklių dėl šeimos teisės sprendimų vykdymo ir šalys turi remtis pagal civilinę arba komercinę teisę nustatytais įprastomis procedūromis, kuriomis neatsižvelgiama į tai, kad su tėvų pareigomis susijusiose bylose laikas prabėga negrįžtamai⁶⁶. Todėl taikant skirtingų valstybių narių procedūras (pvz., susijusias su teise apskūsti, kuria sustabdomas sprendimo poveikis) ne visada užtikrinama, kad sprendimai būtų vykdomi veiksmingai ir greitai.

Kalbant, visų pirma apie įsakymų gražinti vaiką tėvų vykdomo vaikų grobimo atvejais vykdymą, Reglamentu nustatyta, kad pažymėjimu patvirtintas kilmės teismo įsakymas gražinti vaiką yra vykdytinas vykdymo valstybėje narėje tomis pačiomis sąlygomis, lyg jis būtų priimtas toje valstybėje narėje ir kad įsakymas negali būti vykdomas, jei jis nesuderinamas su paskesniu vykdytinu teismo sprendimu⁶⁷.

Teisingumo Teismas savo teismo praktika sustiprino kilmės teismų poziciją. Remiantis teismo praktika, vykdymo valstybėje narėje negalima nurodyti jokių motyvų, kuriais ginčijamas pažymėjimu patvirtinto įsakymo gražinti vaiką vykdymas, o paskesnis vykdytinas teismo sprendimas gali būti paremtas tik kilmės teismo priimtu sprendimu. Be to, tik kilmės teismams suteikta teisė nagrinėti prašymus užginčyti jų jurisdikciją, prašymus sustabdyti pažymėjimu patvirtinto įsakymo gražinti vaiką vykdymą ir dėl paskesnio pažymėjimu patvirtinto įsakymo gražinti vaiką pasikeitusias aplinkybes, kurios gali smarkiai pakenkti vaiko interesams⁶⁸. Lygiai taip pat vykdymo valstybės narės teismas negali atsisakyti vykdyti pažymėjimu patvirtinto įsakymo gražinti vaiką remdamasis tuo, kad kilmės teismas galėjo pažeisti nuostatas, kuriomis reglamentuojamas pažymėjimas, aiškinamas laikantis Chartijos 24 straipsnio nuostatų dėl vaikų teisių, nes vertinimo, ar toks pažeidimas padarytas, atlikimas išimtinai priklauso kilmės šalies teismui⁶⁹. Europos žmogaus teisių teismas panašiais motyvais rėmėsi savo teismo praktikoje⁷⁰.

⁶⁵ 47 straipsnis.

⁶⁶ Žr. šios ataskaitos priede nurodytą Palyginamąjį tyrimą dėl šeimos teisių vykdymo procedūrų.

⁶⁷ Tos pačios vykdymo nuostatos taikomos pažymėjimais patvirtintiems sprendimams dėl bendravimo su vaikais teisių, 47 straipsnis.

⁶⁸ 2010 m. liepos 1 d. Sprendimo *Povse*, C-211/10 PPU, Rink. p. I-06673, 74–83 punktai.

⁶⁹ 2010 m. gruodžio 22 d. Sprendimas *Zarraga*, C-491/10, Rink. p. I-14247.

⁷⁰ Sprendimo *Povse prieš Austriją* (pareiškimo Nr. 3890/11), 81–82 punktai.

Kyla praktinių kliūčių faktiškai vykdant įsakymus grąžinti vaiką⁷¹: tai pasakytina tiek apie valstybės narės, į kurią vaikas išvežtas, teismo išduoto įsakymo grąžinti vaiką vykdymą⁷², tiek apie pažymėjimu patvirtinto įsakymo grąžinti vaiką, kurį išdavė kilmės teismas, vykdymą valstybėje narėje, į kurią vaikas išvežtas. Kadangi vykdymo procedūroms taikoma vykdymo valstybės narės teisė, vykdymo priemonės valstybėse narėse skiriasi. Kai kuriose valstybėse narėse vykdymo procedūros gali faktiškai užtrukti ilgiau nei metus, kol vykdymo teismai iš naujo nagrinėja bylą iš esmės⁷³, nors įsakymai grąžinti vaiką turėtų būti vykdomi nedelsiant. Šiuo požiūriu Teisingumo Teismas nustatė, kad net jei Reglamentu nesiekama suvienodinti valstybių narių materialinės ir procesinės teisės normų, vis dėlto svarbu, kad šių nacionalinių normų taikymas nepadarytų žalos Reglamento veiksmingumui⁷⁴. Europos žmogaus teisių teismas taip pat pabrėžė, kad su vaiko grąžinimu susijusios bylos ir galutinio sprendimo, kuriuo vaikas grąžinimas, vykdymas turi vykti sparčiai, nes prarastas laikas gali turėti neatitaisomų pasekmių vaiko ir tėvo, su kuriuo jis negyvena, santykiams. Taigi priemonės tinkamumas turi būti vertinamas atsižvelgiant į jos įgyvendinimo greitį⁷⁵.

Civilinės procesinės teisės srityje Sąjungos politikos pagrindinis tikslas – užtikrinti, kad valstybių narių sienos nebūtų laikomos kliūtimis vykdant sprendimus civilinėse bylose. Todėl siekdama veiksmingesnio Reglamento taikymo, visų pirma itin svarbioje vaiko grąžinimo srityje, Komisija peržiūrės šios srities sprendimų vykdymą ir svarstys galimybę nustatyti bendrus būtinuosius vykdymo standartus.

6. VAIKO ĮKURDINIMAS KITOJE VALSTYBĖJE NARĖJE

Reglamento 56 straipsnyje pateiktos konkrečios nuostatos dėl vaiko įkurdinimo globos institucijoje arba šeimoje kitoje valstybėje narėje. Tais atvejais, kai valstybės narės teismas svarsto vaiko įkurdinimą kitoje valstybėje narėje, prieš priimdamas sprendimą dėl vaiko įkurdinimo pirmiausia jis turi konsultuotis su pastarosios valstybės narės, kurioje valdžios institucijos įsikišimas toje valstybėje narėje yra reikalingas savose bylose dėl vaiko įkurdinimo, centrine institucija ar kita jurisdikciją priimančiojoje valstybėje turinčia institucija ir gauti tos valstybės kompetentingos institucijos sutikimą. Šiuo metu konsultavimosi ar sutikimo davimo tvarkai taikoma priimančiosios valstybės narės nacionalinė teisė, o tai reiškia, kad taikomos skirtingos valstybių narių vidaus procedūros. Jei to prašoma, centrinės institucijos turi bendradarbiauti teikdamos informaciją ir pagalbą⁷⁶.

Teisingumo Teismas patvirtino, kad sprendimas dėl įkurdinimo prieš jį vykdant priimančiojoje valstybėje narėje turi būti paskelbtas vykdytinu toje valstybėje narėje. Vienas

⁷¹ Piliečių skundai daugiausia susiję su sudėtingomis vykdymo procedūromis, ilgai trunkančiu bylą nagrinėjimu ir skirtinga nacionalinių valdžios institucijų praktika.

⁷² Žr., pvz., Europos žmogaus teisių teismo sprendimus *PP prieš Lenkiją* (pareiškimo Nr. 8677/03); *Shaw prieš Vengriją* (pareiškimo Nr. 6457/09); *Raw ir kiti prieš Prancūziją* (pareiškimo Nr. 10131/11).

⁷³ Pvz., kai kuriose valstybėse narėse vykdymo nuostatomis leidžiama apskusti vykdomuosius raštus.

⁷⁴ 2008 m. liepos 11 d. Sprendimo *Rinau*, C-195/08 PPU, Rink. p. I-05271, 82 punktas.

⁷⁵ Žr., pvz., *Shaw prieš Vengriją* (pareiškimo Nr. 6457/09) ir *Raw prieš Prancūziją* (pareiškimo Nr. 10131/11).

⁷⁶ 55 straipsnio d punktas.

iš motyvų, kuriais gali būti prieštaraujama teismo sprendimo dėl vaiko įkurdinimo kitoje valstybėje narėje paskelbimui vykdytinu, – Reglamento 56 straipsnyje⁷⁷ nustatytos tvarkos nesilaikymas siekiant išvengti priimančiajai valstybei primesti sprendimą dėl įkurdinimo. Siekdamas neužkirsti kelio Reglamento praktiniam veiksmingumui, Teisingumo Teismas nurodė, kad teismo sprendimas dėl prašymo paskelbti teismo sprendimą vykdytinu turi būti priimtas ypač greitai, o skundai dėl teismo sprendimo negali turėti sustabdomojo poveikio⁷⁸. Nepaisant šių pastabų, ekspertų nuomone, egzekvatūros procedūros taikymas sprendimams dėl įkurdinimo kelia labai daug nepatogumų, atsižvelgiant į vaiko poreikius.

Siekiant išspręsti nurodytas problemas, reikėtų svarstyti galimybę laikytis bendros, vienodos tvarkos, kuria užtikrinamas spartesnis ir veiksmingesnis nuostatų dėl vaiko įkurdinimo kitoje valstybėje narėje taikymas.

IŠVADA

Reglamentas laikomas tinkamai veikiančia ir piliečiams labai naudinga priemone. Nustatytomis išsamiomis jurisdikcijos taisyklėmis, veiksminga valstybių narių centrinių institucijų bendradarbiavimo sistema, užtikrinama paralelinių bylų prevencija ir teismo sprendimų, autentiškų dokumentų ir šalių susitarimų laisvu judėjimu padedama nagrinėti tarptautinio pobūdžio su santuokos nutraukimu ir tėvų pareigomis susijusias bylas, kurių nuolat daugėja. Itin naudingomis laikomos nuostatos dėl vaiko grąžinimo, kurios papildo 1980 m. Hagos konvenciją ir kuriomis siekiama atgrasyti nuo tėvų vykdomo vaikų grobimo tarp valstybių narių.

Tačiau iš turimų duomenų ir pirminių ekspertų pastabų matyti, kad dabartinės taisyklės galėtų būti patobulintos. Siekdama išsamiai išnagrinėti šioje ataskaitoje nurodytas problemas, Komisija ketina atlikti tolesnę dabartinių taisyklių ir jų poveikio piliečiams vertinimą. Todėl Komisija taip pat paskelbs viešas konsultacijas. Atsižvelgdama į vertinimo rezultatus ir per viešas konsultacijas gautas pastabas, Komisija ims reikalingų priemonių.

⁷⁷ 31 straipsnio 2 dalis ir 23 straipsnio g punktas.

⁷⁸ Sprendimas *Health Service Executive, C-92/12 PPU*.

Priedas

2012 Study on the European framework for private international law: Current gaps and future perspectives (Europos tarptautinės privatinės teisės sistemos tyrimas. Dabartiniai trūkumai ir ateities perspektyvos), kurį 2012 m. parengė prof. dr. Xandra Kramer (mokslinė direktorė), teisės magistras Michiel de Rooij (projekto vadovas), dr. Vesna Lazić, dr. Richard Blauwhoff ir teisės magistrė Lisette Frohn ir kuris pateiktas adresu

<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201212/20121219ATT58300/20121219ATT58300EN.pdf>

2010 Study on the parental responsibility, child custody and visitation rights in cross-border separations (2010 m. tėvų pareigų, vaiko globos ir lankymo teisių tarptautinėse skyrybų bylose studija), kurią parengė *Institut Suisse de droit comparé* (Šveicarijos lyginamosios teisės institutas) ir kuri pateikta adresu

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/JOIN/2010/425615/IPOL-PETI_ET\(2010\)425615_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/JOIN/2010/425615/IPOL-PETI_ET(2010)425615_EN.pdf)

2010 Study on the cross-border exercise of visiting rights (2010 m. studija dėl tarptautinio pobūdžio naudojimosi lankymosi teisėmis), kurią parengė Vienos Jozefštato apylinkės teismo pirmininkė dr. Gabriela Thoma-Twaroch ir kuri pateikta adresu

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/JOIN/2010/432735/IPOL-JURI_NT\(2010\)432735_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/JOIN/2010/432735/IPOL-JURI_NT(2010)432735_EN.pdf)

Study on the Interpretation of the Public Policy Exception as referred to in EU Instruments of Private International and Procedural Law (Studija dėl viešosios tvarkos išimties aiškinimo remiantis ES tarptautinės privatinės ir procesinės teisės priemonėmis), kurią parengė Heidelbergo universiteto prof. Burkhard Hess ir prof. Thomas Pfeiffer ir kuri pateikta adresu

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/JOIN/2011/453189/IPOL-JURI_ET\(2011\)453189_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/JOIN/2011/453189/IPOL-JURI_ET(2011)453189_EN.pdf)

Report Study on Residual Jurisdiction (Tyrimo dėl kitos jurisdikcijos ataskaita), kurią 2007 m. parengė prof. A. Nuyts ir kuri pateikta adresu

http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/civil/studies/doc_civil_studies_en.htm

Comparative study on enforcement procedures of family rights (Lyginamoji šeimos teisių procedūrų vykdymo studija), kurią 2007 m. parengė T.M.C. ASSER institutas ir kuri pateikta adresu

http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/civil/studies/doc_civil_studies_en.htm

2006 Study to inform a subsequent Impact Assessment on the Commission proposal on jurisdiction and applicable law in divorce matters (Tyrimas, kuriuo pagrįstas paskesnis Komisijos pasiūlymo dėl santuokos nutraukimui taikytinos teisės ir jurisdikcijos poveikio

vertinimas, kurį 2006 m. parengė Europos politikos vertinimo konsorciumas, Komisijos tarnybų darbinis dokumentas *Poveikio vertinimas* SEC(2006) 949.

2002 Evaluation on practical problems resulting from the non-harmonisation of choice of Law rules in Divorce Matters (Praktinių problemų, kylančių dėl nevienodų pasirenkamų teisės normų skyrybų bylose, vertinimas), kurį 2002 m. parengė T.M.C. ASSER institutas ir kuris pateiktas adresu

http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/civil/studies/doc_civil_studies_en.htm.